אבל להחיות אפילו מעל מזבחי ומה זה שספק יש ממש בדבריו ספק אין ממש בדבריו ועבודה דוחה שבת קל וחומר לפקוח נפש שדוחה את השבת נענה רבי אלעזר ואמר ומה [א]מילה שהיא אחד ממאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם דוחה את השבת קל וחומר לכל גופו שדוחה את השבת רבי יוסי בר' יהודה אומר [1]את שבתותי תשמורו יכול לכל ת"ל [ג]אך חלק רבי יונתן בן יוסף אומר [2]כי קודש היא לכם היא מסורה בידכם ולא אתם מסורים בידה ר' שמעון בן מנסיא אומר [3]ושמרו בני ישראל את השבת [ג]אמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה א"ר יהודה אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא דידי עדיפא מדידהו [ז][4]וחי בהם ולא שימות בהם אמר רבא [ח]לכולהו אית להו פירכא בר מדשמואל דלית ליה פירכא דר' ישמעאל דילמא כדרבא [י]דאמר רבא מאי טעמא דמחתרת חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו והאי מידע ידע דקאי לאפיה ואמר אי קאי לאפאי קטילנא ליה והתורה אמרה בא להרגך השכם להרגו ואשכחן ודאי ספק מנלן דר' עקיבא נמי דילמא כדאביי דאמר אביי [ז]מסרינן ליה זוגא דרבנן לידע אם (א) ממש בדבריו ואשכחן ודאי ספק מנא לן וכולהו אשכחן ודאי ספק מנא לן ודשמואל (ב) ודאי לית ליה פירכא אמר רבינא ואיתימא רב נחמן בר יצחק [ח]טבא חדא פלפלתא חריפא ממלא צנא דקרי: **מתני'** חטאת ואשם ודאי מכפרין [א]מיתה ויוה"כ מכפרין עם התשובה תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה ועל החמורות [ט]הוא תולה עד שיבא יוה"כ ויכפר [ב]האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה [ג]אחטא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר [ד]עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר [ה]עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו [י]דרש ר' אלעזר בן עזריה [5]מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין [כ]מי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר [6]וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ואומר [7]מקוה ישראל [ל](ה') מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל: **גמ'** אשם ודאי אין אשם תלוי לא והא כפרה כתיבא ביה הנך מכפרי כפרה גמורה אשם תלוי אינו מכפר כפרה גמורה אי נמי הנך אין אחר מכפר כפרתן אשם תלוי אחר מכפר כפרתן דתנן [מ]חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יוה"כ חייבין אשמות תלוין פטורין: מיתה ויוה"כ מכפרין עם התשובה: עם התשובה אין בפני עצמן לא נימא דלא כרבי דתניא [נ] רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר חוץ [ס](מפורק עול) ומגלה פנים בתורה ומיפר ברית בשר שאם עשה תשובה יוה"כ מכפר ואם לא עשה תשובה אין יוה"כ מכפר אפילו תימא רבי תשובה בעיא יוה"כ לא בעיא תשובה: תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה: השתא על לא תעשה מכפרת על עשה מיבעיא אמר רב יהודה הכי קאמר על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה ועל לא תעשה גמור לא ורמינהו [ע]אלו הן קלות עשה ולא תעשה חוץ

חוץ

עם התשובה אין בפני עצמה לא נימא דלא כרבי. תימה לי דהוה מצי לשנויי מיתה ויוה"כ מכפרות עם התשובה על כל עבירות שבתורה אבל בלא תשובה יש עבירות שאין מכפרות עליהן כגון פורק עול ומגלה פנים ומיפר ברית ויש לומר דשפיר טפי משני אי נמי י"ל דומיא דסיפא דקתני ועל החמורות הוא תולה עד שיבא יוה"כ ויכפר דההיא בכל עבירה איירי דאינה מכפרת בלא יוה"כ ה"נ רישא: **חוץ מפורק עול.** בסוף פ"ק דשבועות (דף יג.) נפקא ליה מקרא כי דבר ה' בזה זה הפורק עול ומגלה פנים בתורה ואת מצותו הפר זה המפר ברית בשר הכרת תכרת הכרת לפני יום הכפורים תכרת לאחר יוה"כ יכול אפילו עשה תשובה ת"ל עונה בה לא אמרתי אלא בזמן שעונה בה והקשה הרב רבי יעקב מאורלינ"ש זצ"ל אמאי

אבל להחיות. כגון שיודע ללמד זכות על אדם שנדון בב"ד ליהרג: **ועבודה.** חמורה שדוחה את השבת מפסיקה להצלת נפש: **ומה מילה.** שהיא תיקון אחד מאיבריו של אדם דוחה את השבת לפי שחייבין עליה כרת לאחר זמן כך שנויה בתוספתא דשבת (ג): **יכול לכל.** אפי' לפיקוח נפש: **ושמרו בני ישראל את השבת.** כדי לעשות שבתות אחרות יזהרו בשבת זו בקיום שמירת שבתות הרבה: **אין אדם מעמיד את עצמו.** מלהציל את ממונו מיד גנב והאי גנב דאתי במחתרת מידע ידע דקאי בעל הבית באפיה ולדעתא דהכי אתא דלימא אמר כי קאי לאפאי קטילנא ליה ואין זה ספק נפשות אלא ודאי נפשות והתורה אמרה לו כאן אחרי שבא להורגך השכם להורגו: **דאמר אביי.** בסנהדרין (דף מג.) על היוצא ליסקל ואמר יש לי זכות ללמד על עצמי דקתני התם מחזירין אותו אפילו ארבע וחמש פעמים ובלבד שיהא ממש בדבריו והוינן בה מנא ידעי ואמר אביי מסרינן ליה זוגא דרבנן שמלוין אותו עד בית הסקילה ואם אמר יש לי ללמד זכות על עצמי ישמעו אלו אם יש ממש בדבריו אם לאו והכי נמי גבי כהן העובד איכא למימר נמי דהכי עבדי ליה: **ואשכחן.** מהכא דאודאי פיקוח נפש מחללין אבל ספק לא שמעינן מינה וכולהו נמי כגון אך חלק איכא למימר דודאי פיקוח נפש קא ממעט ולא ספק וכן ולא אתם מסורין בידה למות (ד) ודאי וכן חלל עליו כדי שישמור ודאי שבתות הרבה: **דשמואל לית ליה פירכא.** אשר יעשה האדם המצות שיחיה בהם ודאי ולא שיבא בעשייתה לידי ספק מיתה אלמא מחללין על הספק: **חדא פלפלתא.** גרעין אחד: **מתני' חטאת ואשם ודאי.** הם אשם גזילות ומעילות ויש אשם שהוא תלוי הבא על שגגת ספק כרת ובגמ' פריך והא ביה נמי כפרה כתיבא: **חטאת ואשם ודאי מכפרין.** ומסתמא תשובה איכא שאם לא היה מתחרט לא היה מביא קרבן (ה): **גמ' הא כפרה כתיב ביה.** וכפר עליו הכהן על שגגתו אשר שגג (ויקרא ה) באשם תלוי כתיב: **אשם תלוי אינו מכפר כפרה גמורה.** אלא תולה להגן עליו מן היסורין עד שיודע לו שודאי חטא ויביא חטאת הכי ילפי' לה בכריתות (דף כו:): **פטורין.** דיום הכפורים מכפר עליהן וטעמא מפרש בכריתות (דף כה:): **חוץ מפורק עול.** כופר בהקב"ה: **מגלה פנים בתורה.** דורש את התורה לגנאי כגון מנשה (פ) שהיה דורש באגדות של דופי לא היה לו למשה לכתוב אלא ותמנע היתה פלגש וגו': **ומיפר ברית בשר.** מילה ובמסכת שבועות (צ) יליף לה מקראי:

חוץ

עין משפט נר מצוה

פה א מיי' פ"א מהלכות תשובה הלכה ג:
פו ב ג מיי' שם פ"ד הלכה א:
פז ד ה מיי' שם פ"ב הלכה ט [טוש"ע א"ח סי' תרו סעי' א]:
פח ו מיי' פ"ג מהלכות שגגות הלכה ט:
ז [מיי' פ"א מהלכות תשובה הלכה ב]:

תורה אור השלם

1. וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְיָ מְקַדִּשְׁכֶם: שמות לא יג
2. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ: שמות לא יד
3. וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: שמות לא טז
4. וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְיָ: ויקרא יח ה
5. כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: ויקרא טז ל
6. וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם: יחזקאל לו כה
7. מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְיָ כָּל עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ וְסוּרַי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים אֶת יְיָ: ירמיהו יז יג

רבינו חננאל

מניין לפקוח נפש שהיא [דוחה את השבת ומה מילה שהיא] אחד מאבריו כו'. פי' מצאנו שהמל התינוק מצילו מן המיתה מאליעזר בנו של משה רבינו, שנאמר ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו, ויבקש המיתו לתינוק מפני שנתעצלה אמו ולא מלה אותו, וכיון שהרגישה, מלה אותו וקראתו חתן דמים, והצילתו מן המיתה שנאמר וירף ממנו. פי' וירף חולי המות מאתו מן התינוק, אז אמרה חתן דמים אתה לי, בדמי המילה. ואמרינן תו למולו ואפי' בשבת כדי לפדותו מן המיתה. וכתיב וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה, מלמד שהקטן נתפש בעון האב, והגדול בעון עצמו והשנים בחיוב מיתה. זה טעם של ר' אלעזר בן עזריה. [מתני' חטאת] ואשם ודאי מכפרין, אבל אשר תלוי אע"ג דכתיב ביה כפרה, אינו מכפר כפרה גמורה, דלכי מתידע ליה בעי איתויי קרבן אחר. אי נמי כדתנן חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהן יום הכפורים חייבין, חייבי אשמות תלויין פטורין. מיתה ויום הכפורים מכפרין עם התשובה, מתניתין דלא כרבי, דתניא רבי אומר כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יום הכפורים מכפר, חוץ מפורק עול והמגלה פנים בתורה והמפר בריתו של אברהם אבינו, שאם עשה תשובה יום הכפורים מכפר, ואם לא אין יום הכפורים מכפר. ושנינן אפילו תימא רבי הכי קתני, תשובה צריכא יום הכפורים, אבל יום הכפוים מכפר אפילו בלא תשובה, כדתנן תשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה, אבל [על] לא תעשה גמור לא, ועל החמורות תולה התשובה עד שיבא יום הכפרים ויכפר. ורמינהי אלו הן קלות שהתשובה מכפרת על עשה ועל לא תעשה חוץ מלא תשא. ופרקינן לא תשא וכל דדמי ליה. כלומר כל שהוא לאו גמור.

מסורת הש"ס

א) שבת קלב., ב) [פסחים ה. וש"נ], ג) [שבת קנא:], ד) סנהדרין עב. ע"ז כז: נד., ה) [חגיגה י. וש"נ], ו) סנהדרין עב., ז) [סנהדרין מג.], ח) חגיגה י. מגילה ז., ט) [גי' רא"ש תשובה תולה], י) [צ"ל את זו דרש וכן אי' במשנה שבמשניות], כ) גי' ירושלמי ומי, ל) [בקרא וכן במשנה שבמשניות לית' וע' תי"ט בירמיה י"ד כתוב בלא מלת ה' אולם שם יז כתוב מלת ה' כמו שהוא לפנינו וכ"ה בירושלמי ובדי"ף ובע"י], מ) כריתות כה., נ) [לקמן פז:] שבועות יג. כריתות ז., ס) [בשאלתות פרש' הברכה סימן קסז איתא מהלועג על חבירו], ע) [שבועות לט. תוספתא פ"ד ה"ה], פ) [סנהדרין לט.], צ) דף יג.

הגהות הב"ח

(א) גמ' זוגא דרבנן לידע אם יש ממש בדבריו: (ב) שם ודשמואל לית ליה פירכא כצ"ל ותי' ודאי נמחק: (ג) רש"י ד"ה ומה מילה וכו' בתוספתא דשבת בפ' טו וע"ש: (ד) רש"י ד"ה ואשכחן כו' מסורין בידה למות וכן חלל עליו כצ"ל ותיבת ודאי נמחק: (ה) ד"ה חטאת כו' מביא קרבן הס"ד ואח"כ מה"ד מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו ולא חטאתיכם שבין זה לזה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] בתוי' ד"ה תשובה וכו' ואלו הכא קאמר עם התשובה אע"פ שאינה עיקר וכו'. נ"ב עיין בזה באורך בהגהת מיימוני פ"ג מהל' ת"ת אות ב:

מוסף רש"י

אך חלק. אכין ורקין מיעוטין (ערובין קה. פסחים ה. שם עא. שבועות יג.). **מאי טעמא דמחתרת.** שאמרה תורה אין לו דמים, כלומר הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להורגו (סנהדרין עב.). **חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו.** שרואה שאחר נוטלו ושותק, הלכך יודע הגנב הזה שבעל הבית עומד על ממונו להצילו ומימר אמר הגנב אי אזילנא לגביה קאי באפאי ואי קאי קטילנא ליה ואמרה לך תורה אין לו דמים ולמלמדך מאחר שהוא בא להרגך השכם אתה להרגו (שם). **פלפלתא.** גרעין אחד של פלפל (חגיגה י.). **חוץ מפורק עול.** של כל המצות (כריתות ז.) או: **כופר בעיקר** (שבועות יג.). **ומגלה פנים בתורה.** בא על דברי תורה בחוצפא ובגלוי עזות פניו כגון מנשה שהיה יושב ודורש באגדות של דופי לא היה למשה לכתוב אלא ותמנע היתה פלגש, וילך ראובן בימי קציר חטים (שם ועי' סנהדרין צט:).

תוס' ישנים

תשובה בעיא יום הכפורים יום הכפורים לא בעי תשובה. וא"ת הכא משמע דיום הכפורים עיקר ואפילו הכי קאמר עם תשובה, וקשה מכאן על מה שרגיל רבינו יעקב לומר דתלמוד תורה טפל לגבי דרך ארץ מדקתני [אבות פ"ב מ"ב] יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ אלמא דרך ארץ עיקר, כדדייקינן ביבמות פרק החולץ [לח, ב] גבי שומרת יבם שנפלו לה נכסים דיורשי האב עיקר ומיירי בנכסי מלוג מדקתני יחלקו יורשי הבעל עם יורשי האב אלמא יורשי האב עיקר, א] ואילו הכא קאמר עם התשובה אע"פ שאינה עיקר. י"ל דהכי קאמר עם התשובה שעשה כבר צריך יוה"כ ואינו בא לומר שצריך שניהם. אי נמי משום מיתה (דנהדיא) [דנהדיה] תנא עם התשובה דתשובה עיקר גבי מיתה. ועוד יש לומר דלרבי נמי צריך תשובה לכפר (דקמיבעיא) [מקיבעא] אע"ג [דמ]הני יום הכפורים למעט מכרת דכפרה גמורה בלא תשובה ליכא, דאל"כ למה חרב הבית בשביל עוונותינו כיון שיום הכפורים מכפר חוץ מג' דברים דפורק עול וכו'. ועוד מקשים על פירוש ר"ת ז"ל מדכתיב [קהלת ט, ט] ראה חיים עם אשה אשר אהבת וגו', וחיים עיקר. וי"ל דחיים דקרא הא (ד)דרשינן ליה בפרק קמא דקידושין [ל, ב] שאין זה אלא אומנות והכי קאמר כשם שחייב להשיאו אשה כך חייב אביו ללמדו אומנות, ואי [אשה] תורה היא א"כ היא עיקר (דחיים) [מחיים] שאין זה אלא אומנות. מ"ר. אבל לא היה נראה לה"ר אלחנן לומר כי תורה אינה עיקר, דהא קאמר בתר הכי וכל תורה שאין עמה מלאכה, אדרבה תידוק איפכא (מעיתה) [מעמה] ואמרינן נמי בפרק כיצד מברכין [לה, ב] ראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי כו', ותנן [אבות פ"ו מ"ח] במ"ח דברים תורה ניקנית במיעוט דרך ארץ כו'. והא דיוקא דהחולץ אינו ראיה דלא דייקינן אלא מדתני יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב ולא קתני יחלוקו סתמא דייקינן (מדקאמ') [מדהאריך] בלשונו לשנות יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב, ש"מ דיורשי האב הוו עיקר, ולא ידעתי מה רצה לומר, דהא אם היה מאריך בלשונו יחלוקו יורשי הבעל ויורשי האב לא הוה דייקינן מידי, וא"כ על כרחין מלשון עם דייק. ולי נראה כי היה לו לומר יחלוקו יורשי הבעל ויורשי האב ועם ייתור לשון הוא לדקדק כן, אבל (אי) [הא ד]תני יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ (דהוה משמע) אין זה ייתור [לשון] כי לא היה לו (לשון) לשנות יפה תלמוד תורה (לדרך) [עם דרך] ארץ דהוה משמע או זה או זה קאמר, וכן נראה עיקר.

חוץ [א]מלא תשא לא תשא וכל דדמי ליה ת"ש
ר' יהודה אומר כל שהוא מלא תשא ולמטה
תשובה מכפרת מלא תשא ולמעלה תשובה
תולה ויוה"כ מכפר לא תשא וכל דדמי ליה
ת"ש לפי שנאמר בחורב תשובה ונקה יכול
אף לא תשא עמהן ת"ל [2]לא ינקה יכול אף
שאר חייבי לאוין כן ת"ל את שמו שמו הוא
דאינו מנקה אבל מנקה שאר חייבי לאוין תנאי
היא דתניא על מה תשובה מכפרת על עשה
ועל לא תעשה שניתק לעשה ועל מה תשובה
תולה ויוה"כ מכפר על כריתות ועל מיתות בית
דין ועל לא תעשה גמור אמר מר לפי שנאמר
בחורב (א) ונקה מנא לן דתניא [א]ר' אלעזר
אומר אי אפשר לומר נקה שכבר נאמר לא
ינקה ואי אפשר לומר לא ינקה שכבר נאמר
נקה הא כיצד מנקה הוא לשבין ואינו מנקה
לשאינן שבין שאל ר' מתיא בן חרש את ר'
אלעזר בן עזריה ברומי [ב]שמעת ארבע' חלוקי
כפרה שהיה רבי ישמעאל דורש אמר שלשה
הן ותשובה עם כל אחד ואחד[ג] [א]עבר על עשה
ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו שנאמר
[3]שובו בנים שובבים [ב]עבר על לא תעשה
ועשה תשובה תשובה תולה ויוה"כ מכפר
שנאמר [4]כי ביום הזה יכפר עליכם מכל
חטאתיכם [ג]עבר על כריתות ומיתות בית דין
ועשה תשובה תשובה ויוה"כ תולין ויסורין
ממרקין שנאמר [5]ופקדתי בשבט פשעם
ובנגעים עונם [ד]אבל מי שיש חילול השם בידו
אין (ב) לו כח בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן
תולין ומיתה ממרקת שנאמר [6]ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם
עד תמותון היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא [ה]אי שקילנא בישרא מטבחא
ולא יהיבנא דמי לאלתר אמר אביי לא שנו אלא באתרא דלא תבעי אבל
באתרא דתבעי לית לן בה אמר רבינא ומתא מחסיא אתרא דתבעי הוא אביי
כדשקיל בישרא מתרי שותפי יהיב זוזא להאי וזוזא להאי והדר מקרב להו
גבי הדדי ועביד חושבנא רבי יוחנן אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא
תורה ובלא תפילין יצחק דבי ר' ינאי אמר כל שחביריו מתביישין מחמת
שמועתו [ז](היינו חילול השם) אמר רב נחמן בר יצחק כגון דקא אמרי אינשי שרא
ליה מריה לפלניא אביי אמר כדתניא [7]ואהבת את ה' אלהיך שיהא שם שמים
מתאהב על ידך שיהא קורא ושונה ומשמש ת"ח ויהא משאו ומתנו (ג) [ו]בנחת
עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו שלמדו תורה אשרי רבו
שלמדו תורה אוי להם לבריות שלא למדו תורה פלוני שלמד תורה ראו כמה
נאים דרכיו כמה מתוקנים מעשיו עליו הכתוב אומר [8]ויאמר לי עבדי אתה
ישראל אשר בך אתפאר אבל מי שקורא ושונה ומשמש ת"ח ואין משאו ומתנו
באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו אוי לו לפלוני
שלמד תורה אוי לו לאביו שלמדו תורה אוי לו לרבו שלמדו תורה פלוני שלמד
תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו ועליו הכתוב אומר
[9]באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו א"ר חמא [ו](בר) חנינא גדולה תשובה
שמביאה (ד) רפאות לעולם שנא' [10]ארפא משובתם אוהבם נדבה ר' חמא [ז](בר)
חנינא רמי כתיב [11]שובו בנים שובבים דמעיקרא שובבים אתם וכתיב ארפא
משובותיכם לא קשיא כאן מאהבה כאן (ה) מיראה רב יהודה רמי כתיב שובו
בנים שובבים ארפא משובותיכם וכתיב [ח][12](הנה) אנכי בעלתי בכם ולקחתי אתכם
אחד מעיר ושנים ממשפחה ל"ק כאן מאהבה או מיראה כאן ע"י יסורין אמר רבי
לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנא' [13]שובה ישראל עד ה' [ט]אלהיך
אמר

חוץ מלא תשא. קא סלקא דעתך משום דכתיב לא ינקה: **וכל דדמי ליה.** לא תעשה גמור: **לפי שנאמר בחורב תשובה ונקה.** לאחר מעשה העגל כשעלה משה להתפלל עליהן ולקמן מפרש לה: **יכול אף לא תשא.** ינקה בתשובה: **אי אפשר לומר נקה שכבר נאמר לא ינקה.** דכתיב נקה לא ינקה גבי הדדי: **חלוקי כפרה.** שחלוקין בכפרתן זה כך וזה כך: **אמר לו.** שלש הן הנחלקין שיש עבירה שהיא צריכה לזה ואינה צריכה לזה אבל תשובה אינה מן החלוקין שהיא צריכה לכולן: **שובו בנים.** ומיד ארפא למדת שיש עבירה שמכפרת בתשובה לבדה: **כי ביום הזה יכפר.** למדת שיש עבירה שצריכה יוה"כ: **ופקדתי בשבט פשעם.** למדת שיש עבירה שצריכה יסורין ומסתברא הקל לקלה והחמור לחמורה: **חילול השם.** חוטא ומחטיא אחרים: **באזני ה' צבאות.** אמר הנביא באזני אמר הקב"ה אם יכופר העון עד תמותון למדנו שיש עבירה שאין לה כפרה אלא במיתה: **ולא יהיבנא דמי לאלתר.** וכשאני מאחר לפרוע הוא אומר שאני גזלן ולמד ממני להיות מזלזל בגזל: **באתרא דלא תבעי.** שאין דרך הטבח לילך ולתבוע הקפותיו ועל הלוקח להביא לו מעותיו לביתו: **ומתא מחסיא.** מקומו של רבינא: **יהיב זוזא להאי וזוזא להאי.** שמא לא ידע חבירו שנתתיו לו ויש כאן חילול השם: **ועביד חושבנא.** וחוזרין ונותנין לו בשר כנגד מה שנטלו: **כגון אנא דמסגינא וכו'.** ואין הכל יודעין שנחלשתי בגרסתי ולמדין הימני להבטל מתלמוד תורה: **מחמת שמועתו.** מחמת שם רע היוצא עליו: **שרא ליה מריה.** ימחול יוצרו על מעשיו: **מתאהב על ידך.** לחבירך: **קורא.** מקרא: **ושונה.** משנה: **ומשמש תלמידי חכמים.** ללמוד ([י] תורה) היא יישוב טעמי המשניות מה טעמן ומהיכן למדו: **באמור להם עם ה' אלה.** את זו קרא הכתוב חילול השם כשאדם חשוב עובר עבירה ופורענות באה עליו והכל אומרים מה הועילו לו רבה החסידים והחכמים רעה באה עליהם שנאמר ויחללו את שם קדשי ובמה חללוהו באמור עליהם הנכרים שגלו ביניהן ראו עם ה' אלה ולא יכול להצילם שלא יגלו נמצא שם שמים מתחלל וכבודו מתמעט: **דמעיקרא שובבים אתם.** כשתעשו תשובה מעלה (ו) עליכם כאילו תחילת החטא על ידי נערות ושטות ושובבות: **וכתיב ארפא.** משמע מכאן ואילך כבעל מום שנתרפא שמקלת שמו עליו: **כאן מאהבה.** השב מאהבה נעקר עונו מתחלתו (ז): **כתיב שובו בנים.** אלמא בעלי תשובה קרויין בנים: **וכתיב כי אנכי בעלתי בכם.** אלמא עבדים מיקרו: **כאן מאהבה ומיראה.** קרויין בנים: **כאן על ידי יסורין.** שלא שבו עד שנתיסרו ביסורין קרויין עבדים ואית דגרסי כתיב שובו אלי ואשובה (ח) וכתיב כי אנכי בעלתי בכם כתיב ואשובה אליכם לאחר תשובה וכתיב כי אנכי בעלתי בכם כבר קודם שתשובו כאן מאהבה או מיראה קא אמר כי אנכי בעלתי בכם:
לא

אמאי לא חשיב להו [א] בהדי ל"ו כריתות בפרק קמא דכריתות (דף ב.) ותירץ ר"י דרבנן דפליגי אדרבי לא דרשי קרא הכי אלא בפרק ארבע מיתות (סנהדרין דף סד:) דרשי ליה ר' ישמעאל ורבי עקיבא לדרשא אחרינא [ב] ואליבא דרבי לא מצי למיחשבינהו דהתם קאמר מנינא למה לי לומר שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת ולדידיה לא מיחייב חטאת אלא במילתא שחייבין על זדונו לאו וכרת כדקאמר רבי בפרק קמא דיבמות (דף ט.) נאמר כאן עליה פי' ונודעה החטאת אשר חטאו עליה ונאמר להלן עליה בחייה מה להלן דבר שחייבין על זדונו כרת אף כאן ומינה מה להלן שיש בו לאו אף כאן [ג] לאפוקי הני נהי דאיתרבו לכרת [ד] לאו לית בהו [ה] אבל לרבנן לא מצינן לשנויי הכי דלדידהו לא בעי לאו כיון דגמרי מתורה אחת יהיה לכם הוקשה כל התורה כולה לעבודת כוכבים מה ע"ז דבר שחייבין על זדונו כרת וכו' אבל לאו לא בעינן אף על גב דע"ז איכא לאו דהא בע"ז איכא נמי סקילה ואפילו הכי מחייבי חטאת אפילו היכא דליכא סקילה דלא מקשינן אלא לענין כרת דכתיב בההוא עניינא דכתיב הכרת תכרת הכי נמי לאו לא בעינן לענין חטאת [ו] תדע דבפרק אלו הן הלוקין (מכות דף יג:) ממעט פסח ומילה מחטאת משום דדומיא דע"ז בעינן מה ע"ז שב ואל תעשה [ז] לאפוקי הני דקום ועשה ניהו ואי בעינן לאו לענין חטאת נימא מה ע"ז שיש בה לאו לאפוקי הני אפילו אי הוו שב ואל תעשה לא מיחייב כיון דלא כתיב בהו לאו:
והאמר

מסורת הש"ס

א) [שבועות לט.], ב) [אבות דר"נ פכ"ט ה"ה תוספתא פ"ד ה"ט], ג) [שבועות יב: זבחים ז:], ד) [בע"י איתא היכי דמי וכן גרס הרא"ש אבל ברב אלפס אי' בגירסא אחרת ע"ש], ה) [עי' בע"י], ו) [נ"ל ברבי], ז) [נ"ל ברבי], ח) [נ"ל כי], ט) [גירסת הילקוט וכן בע"י ר' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל ומי אר"י הכי והאמר ר"י גדולה תשובה שדוחה את ל"ת שבתורה שנאמר וכו' לא קשיא הא ביחיד והא בצבור], י) [נ"ל תלמוד],

תורה אור השלם

1. לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְיָ אֵת אֲשֶׁר יִשָּׂא אֶת שְׁמוֹ לַשָּׁוְא: שמות כ ו
2. נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֺן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל בְּנֵי בָנִים עַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים: שמות לד ז
3. שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם הִנְנוּ אָתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ: ירמיהו ג כב
4. כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכֹּל חַטֹּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תִּטְהָרוּ: ויקרא טז ל
5. וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים עֲוֺנָם: תהלים פט לג
6. וְנִגְלָה בְאָזְנָי יְיָ צְבָאוֹת אִם יְכֻפַּר הֶעָוֺן הַזֶּה לָכֶם עַד תְּמֻתוּן אָמַר אֲדֹנָי יְיָ צְבָאוֹת: ישעיהו כב יד
7. וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: דברים ו ה
8. וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי אָתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר: ישעיהו מט ג
9. וַיָּבוֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם יְיָ אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ: יחזקאל לו כ
10. אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ: הושע יד ה
11. שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם הִנְנוּ אָתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ: ירמיהו ג כב
12. שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם יְיָ כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם צִיּוֹן: ירמיהו ג יד
13. שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְיָ אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ: הושע יד ב

מוסף תוספות

א. [ל]פורק עול ומיפר ברית בשר ומגלה פנים בתורה. תוס' הרא"ש יבמות ט. ב. [ו]לית להו כרת בפורק עול ומפר ברית ומגלה פנים, אלא מוקמי ג' כריתות בעבוד' כוכבים. תוס' יבמות ט. ד"ה ורבנן. ג. [ד]לרבי דנפקא ליה חטאת מעליה בעי לאו וכרת כמו באחות אשה. שם ד"ה מה. ד. דבפורק עול ומפר ברית ומגלה פנים אית בהו כרת. שם. ה. ולא חשיב להו בהדי ששה ושלשים כריתות משום דלא אשכחן בהו לאו. שם. ו. דלא גמרי מה עבודת כוכבים שיש בה לאו וכרת, ולא בעו לאו, כיון דלא כתיב בההוא פרשה. שם. ז. דאמר רחמנא לא תעביד. שם.

עין משפט נר מצוה

פט א ב ג ד מיי' פ"א מהל' תשובה הל"ד:
צ ה ו מיי' פ"ה מהל' יסודי התורה הל' יא:
ז [מיי' פ"ז מהלכות תשובה הל' ו]:

הגהות הב"ח

(א) גמ' לפי שנא' בחורב תשובה ונקה: (ב) שם אבל מי שיש חילול השם בידו אין כח לא בתשובה כו' כצ"ל ותיבת לו נמחק: (ג) שם ויהא משאו ומתנו באמונה ודבורו בנחת עם הבריות מה הבריו' אומרות עליו אשרי לו לפלוני שלמד תורה אשרי אביו שלמדו תורה: (ד) שם גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם: (ה) שם כאן מאהבה כאן מיראה (רב יהודה רמי) תיבת אלו מוקפות ונכתב בגלדו ס"א אמר רב יהודה רב אמי רמי: (ו) רש"י ד"ה דמעיקרא כו' מעלה אני עליכם כאלו כו' ושטות שובבים אברי"ץ בלע"ז הס"ד: (ז) ד"ה כאן כו' עונו מתחלתו כאן מיראה ארפא הס"ד: (ח) ד"ה כאן ע"י כו' שובו אלי ואשובה אליכם וכתיב כי אנכי:

רבינו חננאל

ת"ש אילו הן החמורות כריתות ומיתות בית דין ולא תשא עמהן כו'. ת"ש ר' יהודה אומר כל שהוא מלא תשא ולמטה תשובה מכפרת, מלא תשא ולמעלה תשובה תולה ויום הכפורים מכפר. ושנינן לא תשא וכל דדמי ליה, דהוא לאו גמור. ת"ש לפי שנאמר בחורב נושא עון ופשע וחטאה ונקה עוד נאמר לא ינקה. ופשטניה לקרא, מנקה הוא לשבים ואינו מנקה לשאינן שבים. ותניא לפי שנאמר בחורב תשובה, מדכתיב בה ונקה, [יכול אף לא תשא עמהן ת"ל לא ינקה], עד יכול על כל חייבי לאוין אע"פ שישוב לא ינקה לו, ת"ל קרא אחרינא כי לא ינקה ה' את אשר ישא את שמו לשוא, הך דכתיב לא ינקה [אינו אלא] בלא תשא את שמו בלבד, הא כל שאר לאוין התשובה מכפרת. הנה בכל לאוין התשובה מכפרת בלא יום

רבינו חננאל (המשך)

הכפורים. ודחינן תנאי היא דתניא על מה תשובה מכפרת על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה, על מה תשובה תולה ויום הכפורים מכפר על כריתות ומיתות בית דין ועל לא תעשה גמור. שאל ר' מתיה בן חרש את ר' אלעזר בן עזריה ברומי שמעתה ד' חלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש, אמר לו ג' הן ותשובה עם כל אחת. עבר על עשה ושב, אינו זז משם עד שמוחלין לו, שנאמר ארפא משובתם וגו'. עבר על לא תעשה ושב, תשובה תולה ויום הכפורים מכפר, שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם. עבר על כריתות ומיתות בית דין ושב, תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין, שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. אבל מי שיש בידו חלול השם, אין כח לא לתשובה לתלות, ולא ליום הכפורים לכפר, ולא ליסורין למרק, אלב כולן תולין ומיתה ממרקת, שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. היכי דמי חלול השם, רב אמר כגון אנא אי שקילנא מבי טבחא בישרא באתרא דלא תבעי, דאתו למימר אנא חזיתיה לרב דשקיל בשרא בלא דמי, היינו חלול השם. ר' יוחנן אמר כגון אנא אי מסגינא ד' אמות בלא תורה ובלא תפלה[א]. ויש אומרים כל שחביריו בושין משמועתו דאמרי שרא ליה מריה לפלניא. נמצא עונשים של דברים הללו גדול מעונש כריתות ומיתות בית דין. תניא ואהבת את ה' אלהיך עשה שיהא שם שמים נאהב על ידך, שיהיה אדם קורא ושונה (ביראה) [בתורה] ומשמש תלמידי חכמים ומשאו ומתנו בשוק בצדק עם הבריות, מה הכל אומרים אשרי פלוני שלמד תורה, אשרי הוריו ורבו שלימדו, כמה נאים מעשים ודרכיו, עליו הכתוב אומר ישראל אשר בך אתפאר. אבל הקורא ושונה ודרכיו מכוערים כו', עליו הכתוב אומר באמור להם עם ה' [אלה] ומארצו יצאו. גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם, שנאמר ארפא משובתם. ואסיקנא שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם, תשובה (מיראה) [מאהבה] ארפא משובתם אוהבם נדבה, תשובה (מאהבה) [מיראה] שובו אלי ואשובה אליכם. כי אנכי בעלתי בכם תשובה מיסורין. גדולה תשובה שאפילו הגיע חטאתו עד כסא הכבוד התשובה מכפרת, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך.

א) עי' ירושלמי ברכות פ"ב ה"ג ותראה דגי' רבינו תפלה בל"י מדויק יותר.

תוס' ישנים

ועשה תשובה מוחלין לו מיד. והיינו הא דאמרינן בחגיגה [ה, א] העושה דבר ומתחרט בו מוחלין לו מיד, ומצות עשה [מוחלין לו] מחילה גמורה כדאמרינן הכא, אבל בשאר עבירות אע"פ שאין מוחלין לו מקילין לו מדינו מקצת. **צריך לפרט את החטא.** ועל (ידי) כך תיקנו בתפילות של יום הכפורים על חטא שחטאנו לפניך באונס וברצון.